

OMÓWIENIA

XXII Balcanicum, Miejsca pamięci i polityka historyczna w Europie Południowo-Wschodniej, Poznań, 20–21 X 2023 r.

<https://doi.org/10.14746/bp.2023.30.24>

Organizatorami Konferencji *XXII Balcanicum* byli: Komisja Bałkanistyki Polskiej Akademii Nauk, Oddział w Poznaniu i Wydział Historii UAM. Tematem tegorocznej sesji naukowej były *Miejsca pamięci i polityka historyczna w Europie Południowo-Wschodniej*. Celem konferencji była refleksja na temat rozmaitych aspektów upamiętniania postaci, procesów, wydarzeń historycznych w ogólnie rozumianej przestrzeni realnej i symbolicznej Europy Południowo-Wschodniej, w przeszłości oraz obecnie. Anonsując konferencję, organizatorzy zachęcali do dyskusji o miejscu i roli polityki pamięci w życiu społeczeństw, wspólnot regionalnych i lokalnych, rodzin oraz jednostek, a także do wymiany poglądów na temat stosowania i odbioru poszczególnych narzędzi polityki historycznej (badania naukowe, prawodawstwo, instytucje wyspecjalizowane, topografia pamięci, edukacja, wychowanie, media itp.).

Wygłoszono 33 referaty przedstawione przez badaczy z Polski i zagranicy (Bułgaria, Chorwacja, Mołdawia, Serbia), przeważnie w formie stacjonarnej. Problematyka dotycząca pamięci była przez prelegentów rozumiana niezwykle szeroko, nierzadko odnoszono ją do informacji, motywów czy nawiązań zaczerpniętych ze źródeł historycznych. I tak, Jarosław Dudek (Uniwersytet Zielonogórski) skupił się na interpretacji dziejów wysp czarnomorskich w literaturze średniowiecznego Bizancjum, z kolei Anna Kotłowska (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza) i Ryszard Grzesik (Polska Akademia Nauk) podjęli ciekawą próbę powiązania postaci Attyli z tekstami biblijnymi. Wątkom węgiersko-chorwackim poświęcony był tak-

że referat Adriena Queret-Podesty z Polskiej Akademii Nauk, który opisał problematykę potwierdzenia praw i rozbudowy klasztoru Najświętszej Marii Panny w Zadarze przez Kolomana Uczonego, w kontekście kultywowania pamięci o władzy królów węgiersko-chorwackich nad Dalmacją. Sposobom przywoływania pamięci o władcach i możliwych poświęcone było wystąpienie Dariusza Milewskiego (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie), który przedstawił upamiętnienie księcia Michała Wiśniowieckiego i Samuela Koreckiego na podstawie *Histoire sommaire... Charles'a de Joppécourta* i Jacques'a Baretta.

Pokaźna część wystąpień była poświęcona zagadnieniu tworzenia się panteonów bohaterów i map tożsamości w dobie emancypacji narodowej na Bałkanach, a także w jej przededniu (XVIII i XIX w.). Piotr Krężel z Uniwersytetu Łódzkiego przedstawił zagadnienie pamięci w „Stematografii” Hristofora Zefarovicia, która została uznana przez referenta za jeden z najważniejszych serbskich manifestów politycznych pierwszej połowy XVIII wieku. Z kolei Tomasz Jacek Lis (Uniwersytet Jagielloński) omówił rolę historii w kształtowaniu chorwackiej tożsamości narodowej w drugiej połowie XIX wieku. W zbliżonym kontekście osadzone było wystąpienie Krzysztofa Popka (Uniwersytet Jagielloński), który przybliżył problematykę narracji historiograficznych o wieloetnicznym charakterze Bułgarii z przełomu XIX i XX stulecia. Do wspomnianej powyżej grupy wystąpień należy zaliczyć referat Wojciecha Szczepańskiego (Komisja Bałkanistyki PAN), który chronologicznie przedstawił miejsca pamięci, konstytutywne dla tożsamości Czarnogórców.

Dużą część programu konferencji przeznaczono na wystąpienia dotyczące polityki historycznej państw bałkańskich. Vukašin Zorić i Sanja Lukić z Uniwersytetu w Belgradzie przedstawili referat dotyczący obchodów dwusetlecia urodzin Vuka Karadžicia, które zostały zorganizowane w latach 80. XX wieku przez władze jugosłowiańskie, natomiast Josip Jagodar z Uniwersytetu w Slavonskim Brodzie opisał kwestię upamiętnienia tysiąclecia państwa chorwackiego w międzywojennym Królestwie Serbów, Chorwatów i Słoweńców. Polityce historycznej komunistycznej Jugosławii poświęcone było wystąpienie Dariusza Wybranowskiego (Uniwersytet Szczeciński), który zajął się tzw. „kinem partyzanckim”. Podobnej tematyce, ale w odniesieniu do czasów bardziej współczesnych, poświęcony był referat Mirelli Korzeniewskiej-Wiszniewskiej z Uniwersytetu Jagiellońskiego która omówiła politykę historyczną Republiki Serbii po 2012 roku. W kontekst problemowy częściowo wpisała się tematyka wystąpienia Macieja Baczyńskiego (Uniwersytet Łódzki) o bośniackiej polityce historycznej, badanej na przykładzie funkcjonowania muzeów w Bośni i Hercegowinie. Kwestie polityki historycznej na Bałkanach były poruszane również w odniesieniu do Rumunii, czego przykładem były wystąpienia Ilony Czamańskiej (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza) i Krzysztofa Nowaka (Uniwersytet Śląski). Mołdawskiej polityce historycznej poświęcony był z kolei referat Lilii Zabołotnej (Narodowe Muzeum Historii Mołdawii) która przedstawiła problematykę „polityki pamięci” i rekonstrukcji przeszłości we współczesnych mołdawskich badaniach historycznych.

Duża część prezentowanych tematów odnosiła się do wydarzeń o niezwykle istotnym znaczeniu dla kształtowania się pamięci zbiorowej narodów i grup etnicznych na Bałkanach. Ivan Milec z Chorwackiego Instytutu Historycznego przedstawił interpretacje na temat mordu chorwackich chłopów w Sibirju, dokonanego w 1935 roku przez oddział żandarmerii jugosłowiańskiej, który stał się ważnym elementem chorwackiej pamięci zbiorowej. Z kolei Magdalena Najbar-Agicić (Uniwersytet Północ w Koprivnicy) opisała funkcjonowanie kompleksu muzealno-martyrologicznego o nazwie „Danica” w Koprivnicy, gdzie w latach 1941–1945 funkcjonował obóz koncentracyjny. Kwestiom pamięci o ludobójstwie Serbów podczas II wojny światowej poświęcony był referat Mateusza Sokulskiego z Uniwersytetu Śląskiego, dotyczący percepcji obrazu obozu koncentracyjnego w Jasenovacu w serbskiej pamięci oraz przestrzeni publicznej przełomu lat 80. i 90. XX w. Pamięć o zagładzie Romów była tematem przewodnim wystąpienia Sabiny Giergiel (Uniwersytet Jagielloński) i Katarzyny Taczyńskiej (Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk), dotyczącego działalności Romskiego Centrum Pamięci w chorwackiej Ušticy.

Referenci poruszali także tematykę odnoszącą się do wydarzeń związanych z burzliwym procesem rozpadu Jugosławii w latach 90. XX wieku. Anna Boguska z Instytutu Sławistyki Polskiej Akademii Nauk przedstawiła wybrane dzieła chorwackiej kinematografii lat 90. w kontekście „archiwizowania pamięci” o doświadczeniach wspólnotowych i indywidualnych. O „znakowaniu” przestrzeni publicznej za pomocą nazewnictwa i pomników dotyczących konfliktu etnicznego mówiła, na przykładzie boszniacko-serbskiego miasta Goražde, Magdalena Rekęć z Uniwersytetu Łódzkiego. W problematykę pamięci o konflikcie kosowskim z końca XX wieku (1996–1999) wpisywały się referaty Ibrahima Gashiego i Doniki Avdulli (Uniwersytet w Prisztinie) o kompleksie upamiętniającym Adema Jashari’ego (Donji Prekaz) oraz Pauliny Szelağ (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie) na temat międzynarodowego odbioru masakry w Raczaku. Kwestia pamięci była także analizowana w kontekście wykorzystywania aktualnych wydarzeń politycznych w konstruowaniu zbiorowych wyobrażeń narodowych. Aleksandra Feder (Uniwersytet Warszawski) opisała pod tym kątem współczesną ikonografię cerkiewną w Czarnogórze, a Agnieszka Kastory (Uniwersytet Jagielloński) przybliżyła ukraińską narrację dotyczącą sporu o Wyspę Węży, toczonego przed Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości.

Uwagze referentów nie umknęła problematyka dotycząca pamięci o mniejszych, nierzadko zanikających, grupach etniczno-religijnych. O losach „reliktowej” społeczności Niemieckiego Kościoła Ewangelickiego w Jugosławii po II wojnie światowej mówił Paweł Wawryszuk (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy), z kolei Ewa Kocój (Uniwersytet Jagielloński) i Jędrzej Paszkiewicz (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza) przeanalizowali zagadnienie arumuńskich (i jednocześnie wołoskich) „przestrzeni pamięci” na Bałkanach, ze szczególnym uwzględnieniem pogranicza bułgarskiego i greckiego.

W ramach konferencji odbyły się dwa panele tematyczne, dedykowane naukowo-artystycznym nawiązaniom do tzw. tradycji cyrylo-metodiańskiej oraz kulturowym relacjom bułgarsko-macedońskim. W pierwszym panelu wystąpili badacze z Bułgarskiej Akademii Nauk: Elka Zlateva, Lyuba Ilieva, Dimo Cheshmedzhiev i Totka Grigorova. Ich referaty dotyczyły bułgarskiego odcinka europejskiego szlaku kulturowego św. Cyryla i Metodego, dziedzictwa kulturowego dewolskiej i ochrydzkiej szkoły literackiej oraz percepcji wizerunków obu świętych przez twórców i działaczy bułgarskiego odrodzenia narodowego (XIX–XX w.). W ramach drugiego panelu, poświęconego dyskursom intelektualnym, historiografii i miejscom pamięci w przestrzeni bułgarsko-macedońskiej, wystąpili Jolanta Sujecka i Naum Trajanovski z Uniwersytetu Warszawskiego oraz Ewelina Drzewiecka (Bułgarska Akademia Nauk, Polska Akademia Nauk), która była także moderatorką panelu pierwszego. Referaty były poświęcone macedońskim i bułgarskim miejscom pamięci, strategiom upamiętniania działacza narodowego Goce Delčeva na przykładzie Skopja oraz obchodom rocznic związanych z dziedzictwem cyrylo-metodiańskim.

Obradom konferencji towarzyszyło doroczne zebranie członków Komisji Bałkanistyki, działającej przy poznańskim Oddziale PAN. Jak ustalili jego uczestnicy, tematem kolejnej konferencji, planowanej na 2024 rok (*XXIII Balcanicum*), będą: *Pogranicza kulturowe w Europie Południowo-Wschodniej*.

Wojciech Sajkowski